

1965 р. - № 10. - С.84-89; Троян М.В. Вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на розгортання революційного руху в Закарпатті (1917-1919 рр.)// Великий Жовтень і розквіт возз'єднаного Закарпаття... - Ужгород: Карпати, 1970. - С.110-127; Шевченко Ф.П. Революція в Росії и Буковина в 1917-1918 годах// Вопросы истории. - 1947. - № 10. - С.65-80; та ін.

РЕЗЮМЕ

ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ ИСТОРИКИ ОБ ОСОБЕННОСТЯХ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСЬКОГО ХОЗЯЙСТВА НА ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ И БОРЬБУ КРЕСТЬЯНСТВА ЗА УЛУЧШЕНИЕ СВОЕГО ПОЛОЖЕНИЯ В 1914-1918 ГОДАХ

Олашин Н.В. (Ужгород)

В предлагаемой статье автор анализирует вклад украинских историков в изучение исследуемой проблемы. Он обращает внимание на тот факт, что в отечественной историографии достаточно хорошо раскрыты причины упадка сельского хозяйства на западноукраинских землях в 1914-1918 гг., ухудшения положения крестьянства, а также его достижения в борьбе против социального и национального гнета. Кроме этого, выделяются недостаточно изученные аспекты вышеназванной проблемы.

RESUME

HISTORIENS UKRAINIENS SUR LES PARTICULARITES DU DEVELOPPEMENT DE L'AGRICULTURE DANS LES TERRES D'UKRAINE OCCIDENTALE ET SUR LA LUTTE DES PAYSANS POUR L'AMELIORATION DE LEURS CONDITIONS EN 1914-1918

Olachyn M.V. (Ujgorod)

Dans l'article proposé, l'auteur analyse l'apport des historiens ukrainiens dans l'étude du problème examiné. Il fait attention au fait que dans l'historiographie ukrainienne sont bien révélées les causes du déclin de l'agriculture dans les terres d'Ukraine occidentale en 1914-1918, l'aggravation des conditions des paysans, ainsi que leurs acquisitions dans la lutte contre l'oppression nationale et sociale. Outre cela, les aspects du problème mentionné ci-dessus qui ne sont pas suffisamment étudiés sont mis en relief.

ІСТОРИК ДІАСПОРИ ВОЛОДИМИР КОСИК ТА ЙОГО КОНЦЕПЦІЯ ФРАНКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІДНОСИН 1917-1918 РОКІВ

АЧКІНАЗІ Б.О. (Кіровоград)

1981 року в Парижі під грифом Сорбонни з'явилася монографія відомого українського історика Володимира Косика «Політика Франції щодо України (березень 1917-лютий 1918 рр.)» [1], яка й досі залишається одним з небагатьох академічних доробків, де розглядаються становлення й специфіка франко-українських зв'язків доби визвольних змагань.

Володимир Косик – на той час професор Українського Вільного університету й викладач Паризького університету (ІНАЛКО), голова Центрального представництва об'єднання українців у Франції; автор багатьох праць з історії франко-українських відносин і міжнародної політики України [2].

Капітальна праця «Політика Франції щодо України» характеризується академізмом, ґрунтовністю і переконливістю аргументації, логікою та аналітичністю. Автор висловлює думки, які згодом, після 1991 р., утвердилися як концептуальні в сучасній українській історіографії. Праця складається з восьми розділів, передмови та післямови.

Передмова виконує важливу функцію: автор обґрунтовує значущість праці для західного читача, погано обізнаного із суттю Української революції 1917-1921 рр. і тими контактами, які були встановлені УНР з провідними державами Заходу на завершальному етапі Першої світової війни. Для цього ж

у першому розділі «Українське питання до Першої світової війни» він дає великий за обсягом нарис основних подій української історії від слов'янства й Київської Русі до 1914 р. Всупереч прийнятій у західній науці ще з часів Ф.Гегеля схеми про «історичні» та «неісторичні» народи він доводить історичність української нації у наступних розділах – «Українське питання у Франції до російської революції» (Розділ 2) й «Україна під час революції» (Розділ 3). В.Косик акцентує увагу на генетичному зв'язку України саме із Заходом. Він зазначає: незважаючи на вплив Візантії, Русь-Україна розвиває політичні, дипломатичні й торговельні стосунки з Центральною і Західною Європою. У XIII ст., доводить він, саме «Королівство Галицько-Волинське виступає спадкоємцем Києва» [3].

В.Косик підкреслює, що інформація про Україну ставала відомою у Франції ще з XVII ст. Саме тоді Україна опинилась в орбіті французького впливу у зв'язку із загальною політикою, яку започаткував Франциск I на підтримку «європейської рівноваги». Тоді французька монархія намагалася утворити на Сході Європи «низку союзних держав з метою протиставити їх своїм ворогам – Габсбургам, імператорам Священної Римської імперії». Це такі держави, як Швеція, Польща, Туреччина. Адже українські землі через Австрію, Річ Посполиту, до складу якої вони входили, потрапили у сферу інтересів французької корони. Таким чином, вдаючись до передісторії франко-українських зв'язків, В.Косик убачає їх у спільних заходах у межах європейського процесу. До цього часу у Франції, підкреслює автор, уже були звістки про українських козаків, «цих вояків з вільних земель», які брали участь у польсько-турецьких війнах, ходили походами на татар та ін. Далі В.Косик повідомляє, що інформація, яка з'являється XVII ст. у французьких газетах «Меркюр», «Меркюр франсе», «Газет де Франс», свідчила про участь козаків у Тридцятирічній війні 1618-1648 рр.

Основна, змістовна частина праці (Розділ 4. Автономія України й реакція французької преси; Розділ 5. Невизначеність. Доповідь Ж.Пелісьє; Розділ 6. Утворення відносин де-факто. Доповідь Бертело; Розділ 7. Визнання. Вимоги Нуланса і Бертело; Розділ 8. Від невизначеності до краху) побудована на великому ареалі джерел, зокрема таких цінних, як документи й матеріали Дипломатичного архіву Міністерства закордонних справ Франції, Французького Національного архіву, Архіву воєнного міністерства. Французькі документи доповнюються В.Косиком матеріалами Архіву Британського Форін Оффісу, Архіву Держдепартаменту США, Берлінського архіву, австралійського тощо. Крім невиданих документів і публікацій, автор використав багатоманітну мемуарно-публіцистичну

літературу, зокрема такі першоджерела, як спогади комісара Французької республіки в Україні цих часів (1917-1918 рр.) генерала Ж.Табуї (Tabous G., gén. Comment je deviens Commissaire de la République française en Ukraine.- Varsovie, 1932), посла у Петербурзі Ж.Нуланса (Noulens J. Mon ambassade en Russie Soviétique. 1917-1919.- P., 1933.- T. 1-2), генерала Ж.Нісселя, глави французької військової місії у Росії у 1917-1918 рр. (Gén. Niessel. Le triomphe des bolcheviks et la paix de Brest-Litovsk. Souvenirs 1917-1918.- P., 1940), щоденник працівника посольства в Петрограді Л. Де Роб'єна (Robien L. De. Journal d'un diplomate en Russie. 1917-1918.- P., 1967), листування члена військової місії у Петрограді капітана Ж.Садуля з французькими політичними й державними діячами (Sadoul J. Notes sur la Révolution bolchévique. Oct. 1917-Juillet 1918.- P., 1920; ejusd. – Quarante lettres de Jacques Sadoul.- P., 1922) та багато інших.

Особливу цінність дослідженню В.Косика надає його звернення безпосередньо до українських джерел: документів, публіцистики, преси, спогадів і мемуарів провідних діячів Української революції, таких, як О.Шульгін, Д.Дорошенко, М.Грушевський, а також до публіцистики і спогадів політичних і громадських діячів діаспори – М.Стахів, П.Стерко, П.Шировського та ін. Цікаво, що історик першочерговим завданням уважав вивчення фактів, без яких, доводив він, неможливе вивчення проблеми, крім того – введення їх у загальний контекст подій цього періоду, який зазнав величезних струсів. Досить своєрідні підходи дослідника до застосування джерел: принциповим він вважає їх цитування без будь-яких докладних коментарів. Тобто його кредо: «примусити розмовляти документи!» [4].

Щодо концептуальної думки про долю України в зламні часи «європейського хаосу», то В.Косик акцентує увагу на геополітичному факторі. Він цитує відомого французького політолога А.Безансона про те, що саме розташування України на політичній мапі Європи мало визначальне стратегічне значення, «історія запобігла виявити їй повний національний розвиток у сучасному розумінні цього слова». Проте, доводить В.Косик, під час світової війни Україна намагається корінним чином змінити стан речей, що призвело у 1917-1918 рр. до утворення «незалежної держави», яка була визнана деякими великими державами (Францією). Для автора ця незалежність з'явилася виявленням «природного процесу», який заявив про себе ще здавна. Однак, здобутки свободи залишилися «крихкими», відстояти їх не вдалося.

У методологічному аспекті важливим є те, що В.Косик змальовує розгортання українського руху під час першої світової війни в умовах і на тлі загального піднесення національних рухів у Європі.

З цього приводу він повідомляє про діяльність різноманітних товариств і громад у Франції (передусім Бюро національностей), які виступали на захист прав пригноблених націй. Генеральним секретарем Бюро національностей у Парижі і був Жак Пелісьє, відомий журналіст і публіцист, який згодом, у 1917-1918 рр., виконував в Україні спеціальне завдання посла Жозефа Нуланса й французького уряду (невиданий щоденник якого за часи перебування у Києві відшукав В.Косик в Архіві Міністерства закордонних справ). Автор також досліджує матеріали Першої конференції поневолених народів (Східної Європи), яка проходила 26-27 червня 1915 р. у Парижі за ініціативою Бюро національностей. Він указує, що тут була репрезентована й доповідь з «українського питання», яку за відсутності українського делегата зробив один з членів Бюро.

Торкаючись безпосередньо французьких інтересів в Україні, автор пов'язував їх з інвестиціями іноземних держав. Так, він наводить цифри: з 420 млн. рублів іноземних інвестицій в економіку країни, на частку Франції припадало 210,6 млн., тобто більше половини. (У порівнянні – бельгійських – 137,8 млн., англійських – 24,8 млн., німецьких – 41,6 млн.) [5]. Саме в цьому, мабуть, слід шукати витоки розподілу «зони дій» між Великою Британією і Францією від 23 грудня 1917 р. і відхід до французької зони України, Криму й Бессарабії.

Аналізуючи підходи Франції до подій в Україні після Лютневої революції 1917 р. й утворення Центральної ради, В.Косик справедливо підкреслює, що вони цілком зумовлювалися стратегічними цілями на Сході й внутрішнім становищем країни. Він підкреслює, що в цілому в правлячих колах Франції існувало упереджене ставлення до українського руху як вияву німецької та австрійської «інтриги». Тому за часи існування Тимчасового уряду, за певним винятком, офіційних контактів з Центральною радою не було, а її прагнення до автономії викликало негативну реакцію паризької преси. У цей період французькі урядовці для стабілізації Східного фронту домагалися ефективних домовленостей Центральної ради з Тимчасовим урядом на базі «усунення українського сепаратизму». Але з цього приводу В.Косик висловлює таку думку: що, на відміну від Німеччини та Австро-Угорщини, де правлячі кола схилились до розуміння української справи й дійшли до визнання УНР всупереч настроям громадськості, яка ставилась до України негативно, то у Франції її громадська думка схилилась до демократичного діалогу з Україною щодо автономії останньої, тоді як уряд, навпаки, декларував відданість союзницьким угодам і виступав гарантом єдності й неподільності Росії.

Водночас В.Косик указує на зміни, що відбулись у середині французького політичного світу й серед

громадськості щодо України після Жовтневої революції, передусім внаслідок дезорганізації Східного фронту. В.Косик ретельним аналізом великого арешту документів, листування й пам'ятних записок та ін. досліджує різні підходи в політичних, дипломатичних і військових колах Франції щодо України. У той же час він зосереджується, в силу власних поглядів, на розкритті тієї тенденції, яка не була панівною: підтримці сепаратистських національних рухів у різних частинах колишньої Російської імперії, які виступали під антибільшовицькими гаслами. Він також підкреслює зацікавленість певних сил у Франції посприяти утворенню так званого «Південного блоку» (тобто союзу України (Центральної ради), Румунії (Румунського фронту) і Дону (отамана Великого війська Донського генерала О.Каледіна) на антибільшовицькому підрунті й лояльності союзницькій справі. За реалізацією цієї конфігурації союзні уряди, Франція особисто, натякали на певну винагороду Центральній Раді (зокрема встановлення відносин де-юре, допомоги зброєю, інвестиціями і т. ін.). Водночас автор не обминає специфічних рис французької політики, її намагання використати Україну у власних антирадянських та антинімецьких цілях заради повалення влади Раднаркому й відбудови Східного фронту для продовження війни до остаточної перемоги.

Дослідник звертає увагу також на польський фактор в «українській» політиці Франції. Він досить об'єктивно розкриває причини підтримки курсу польських націонал-демократів і Ю.Пілсудського на утворення «Великої Польщі» від «можа до можа» в кордонах 1772 р. Це не могло, безумовно, не вплинути на позицію української сторони. Вона повною мірою, доводить В.Косик, виявилася вже під час переговорів представників УНР з генералом Ж. Табуї з приводу встановлення офіційних зв'язків на початку січня 1918 р. На відміну від численних газетних публікацій і поверхових суджень, автор подає акт визнання як вимушений з боку французького уряду Ж.Клемансо в обстановці невпевненості на фронтах, поширення «хаосу» на Сході й спалахів громадянської війни в самій Україні. В.Косик розкриває значення встановлення відносин де-факто. Разом з тим він показує їх обмеженість. Дослідник справедливо підкреслює, що французький уряд більше був відданий розв'язанню своїх завдань на Сході, ніж брав до уваги потенційний ресурс франко-української угоди. Загалом це є панівна концептуальна думка всієї праці українського історика. Перебуваючи в полоні власних планів і комбінацій війни з австро-німецьким блоком, ролі Польщі й Росії в реалізації французької стратегії, Франція виявила неспроможність оцінити дійсне значення союзу з Україною, надання їй підтримки у боротьбі з більшовизмом, економічної, фінансової і воєнної допомоги.

У останньому, восьмому розділі «Від невизначеності до краху», автор з'ясовує наслідки такого курсу. Він доводить, що примирення УНР з Центральними державами 9 лютого 1918 р. зовсім не означало вияву ворожнечі до Антанти і Франції, а було вимушеним кроком на ту невизначеність, що існувала в їхніх стосунках. Автор наводить цікаві й маловідомі подробиці спроб проросійської і профранцузької масонської ложі «Молода Україна» запобігти укладенню миру в Брест-Литовську через здійснення заклоту в столиці, який виявився невдалим. Усе це, зрештою, зумовило розрив контактів між Францією і Центральною радою.

Отже, монографія В.Косика може розглядатися як класична в дослідженні зв'язків провідних держав Заходу з Україною доби визвольних змагань 1917-1921 рр. Вона закладає концептуальне і фактологічне підґрунтя подальшого вивчення цих актуальних проблем. Дослідження В.Косика допомагає розв'язати те завдання, яке останнім часом стає пріоритетним у розвитку української історичної науки, а саме: утворення власної концепції світової історії та її поєднання з історією України [6].

ЛІТЕРАТУРА

1. Kosyk W. La politique de la France a l'égard de l'Ukraine (Mars 1917-Février 1918).- P., 1981.- (Publications de la Sorbonne, Université de Paris-1 Panthéon Sorbonne, Institut de l'Histoire des relations internationales contemporaine (IHRIC)).
2. Kosyk W. Les relations de l'Ukraine avec l'Europe catholique // Nouvelles de l'Institut catholique de Paris.- 1979.- № 4, Décembre; ejusd.- L'Allemagne national-socialiste et l'Ukraine. Paris; Publications de l'Est Européen, 1986.- (Укр. переклад: Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні.- Париж-Нью-Йорк-Львів, 1993).
3. Kosyk W. La politique de la France a l'égard de l'Ukraine (Mars 1917-Février 1918).- P., 1981.- (Publications de la Sorbonne, Université de Paris-1 Panthéon Sorbonne, Institut de l'Histoire des relations internationales contemporaine (IHRIC).- P. 12.
4. Ibid.- P. 7-8.
5. Ibid.- P. 55.
6. Потульницький В.А. Українська та світова історична наука // Укр. іст. журнал.- 2000.- № 1-4.

РЕЗЮМЕ

ИСТОРИК ДИАСПОРЫ ВЛАДИМИР КОСЫК И ЕГО КОНЦЕПЦИЯ ФРАНКО-УКРАИНСКИХ ОТНОШЕНИЙ 1917-1918 ГОДОВ

Ачкинази Б.А. (Кировоград)

В работе рассматривается концепция франко-украинских отношений периода Центральной Рады крупного историка диаспоры Владимира Косыка. Автор отмечает, что неопределенность политического курса относительно Центральной Рады не позволила французскому правительству надлежащим образом оценить значение союза с Украиной.

RESUME

HISTORIEN DE DIASPORA VLADYMYR KOSYK, ET SA CONCEPTION DES RELATIONS FRANCO-UKRAINIENNES EN 1917-1918

Atchkinasi B.A. (Kirovograd)

La conception des relations franco-ukrainiennes de la période de la Rada Centrale de l'historien éminent de diaspora Vladymyr Kosyk est examinée dans cet ouvrage. L'auteur estime que l'indétermination de la politique extérieure française concernant la Rada Centrale n'a pas permis au gouvernement français d'apprécier l'importance potentielle de l'alliance avec l'Ukraine.